

Analysis of Human-Nature Interaction in the Persian Proverbs: An Ecolinguistics Perspective

Tahereh Afshar¹ & Maryam Abdi Bloukani²
(1-24)

Abstract

The environmental crisis is one of the most important issues of the 21st century. Eco linguistics explores the causes of this crisis in language. The purpose of this study was to investigate the effective linguistic factors in the eco-unfriendliness, to explore human interaction with nature, in Persian proverbs, which have high frequency in everyday conversations. The research was conducted using analytical, descriptive and library methods. In the first step, 373 proverbs, randomly and based on Morgan's table, as a suitable statistical society, from the total population of 10,000 cases, were selected from the e-book "Ten thousand Persian proverbs and twenty five thousand equivalents", the compilation of Dr. Ibrahim Shakour zadeh Bolouri. Then, the two concepts of anthropocentrism and anthropomorphism, based on the Eco linguistics criteria, were examined. The results of the research showed that the majority of the studied samples transmitted the anthropocentric concept, with negative affective meaning. Anthropomorphism, is sometimes referred to as a way to avoid anthropocentric insight to nature, but this study showed that in Persian proverbs, human beings in the attribution of their own characteristics to nature allocate negative ones to non-human species. This insight to nature divides the world into "us" and "others" poles. The bipolar view of the world in this age may be the source of many important global issues. Part of the proverbs referred to other concepts, except for the two above-mentioned concepts, such as specialism, ecocentrism, and environmental metaphors, which were used in statistical sections. Using the same pronouns for human and non-human beings, collocations of verbs such as (know, believe, etc) with non-human species and the concept of ecocentrism with positive affective meaning, were observed in Persian proverbs. The use of proverbs of this kind can have a positive effect on human attitude toward nature. Language speaker should consider negative dimensions of language use. Therefore, it can be said that speakers need to identify the harmful aspects of using language and be careful in using it.

Keywords: Eco linguistics, Anthropocentrism, Anthropomorphism, Proverbs, Environment.

Received: August, 5, 2020; Accepted: November, 25, 2020

doi
10.22059/jolr.2020.307695.666628
Print ISSN: 2288-1026-Online ISSN: 3362-2676
<https://jolr.ut.ac.ir>

1 Email of the corresponding author: tafshar@ilam.ac.ir. Assistant Professor in Linguistics Ilam University, Ilam, Iran.

2. M. A in Linguistics Ilam University, Ilam, Iran.

1. Introduction

The environmental crisis is one of the most important issues of recent centuries that human beings have imposed on nature. The humanity sciences have placed human beings at the forefront of their studies due to their special characteristics and have always viewed them as superior to other species. With the increase in environmental concerns, there has been a change in attitude in the human sciences, and these sciences have gone beyond the unique field of human beings, and by combining with other sciences, have created new interdisciplinary fields. One of these interdisciplinary fields is Eco linguistics, which studies various linguistic issues affecting the environment.

In this study, Persian proverbs have been chosen as one of the most widely used parts of language in everyday communication which contain words derived from nature and thus have the capacity to be studied in the field of Eco linguistics .

2. Literature Review

The ecological approach to linguistics was first proposed in a paper entitled The Ecology of Language on the interaction between language and its environment by Inar Haugen in the early 1970s. The article marked the beginning of the first series of eco-linguistics in which language was part of a larger environment. Halliday's famous 1990 paper New Ways of Meaning, which was about the relationship between language and the environment, established the second chain of eco-linguistics. The Halliday's approach was based on the human-centered view of language. At 2016, the third chain of eco-linguistics, which Chen refers to as the "biological language approach", emerged. The biological language approach is perhaps the most popular chain of eco-linguistics.

Since eco-linguistics, as an approach that examines language in relation to ecosystems and ecosystems, cover a wide range of phenomena, the studies conducted in this field cover a wide range and diversity. However, unfortunately this approach has not been taken into account in Persian as it should be. For this reason, the study examines this issue in Persian proverbs.

3. Methodology

The research was conducted using analytical, descriptive and library methods. First, using Morgan's table, 373 proverbs were selected randomly from the total population of 10, 000 cases collected in the book Ten thousand Persian proverbs and twenty five thousand equivalents. Then, the two concepts of anthropocentrism and anthropomorphism were examined based on the Eco linguistic criteria .

4. Results

The results of the research showed that the majority of the proverbs studied transmitted the anthropocentric concept, with negative affective meaning. Regarding anthropomorphism, which is sometimes referred to as a way to avoid an anthropocentric insight into nature, we found out that in Persian proverbs, human beings allocate their own negative characteristics to non-human species. This position on nature divides the world into "us" and "others" poles. The bipolar view of the world in this age may be the source

of many important global issues. Part of the proverbs referred to other concepts, except for the two above-mentioned concepts, such as speciesism, eco centrism, and environmental metaphors, which were used in the statistical section. Using the same pronouns for human and non-human beings, collocations of verbs such as know, believe, etc. with non-human species and the concept of eco centrism with positive affective meaning were observed in the Persian proverbs. The use of proverbs of this kind can have a positive effect on human attitude toward nature. Language speakers should consider negative dimensions of language use and identify the harmful aspects of using language to be careful about them.

5. Conclusion

Based on the findings of this study, we conclude that because proverbs are commonly used and may have a high potential in the discourse of society, we can popularize proverbs that reduce the discriminatory view about human and non-human and thus the eco-centered view to promote man, like other species, as a part of nature. Besides, language speakers may need to take a more active and responsible role in using language with identifying its harmful aspects and being cautious about using them.

واکاوی تعامل انسان و طبیعت در ضرب‌المثل‌های زبان فارسی از منظر

زبان‌شناسی بوم‌گرا

طاهره افشار^۱

استادیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.

مریم عبدی بلوکانی

کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۵/۱۵؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۹/۹/۵

علمی - پژوهشی

چکیده

بحران زیست‌محیطی، از مهم‌ترین مسائل قرن ۲۱ محسوب می‌شود. زبان‌شناسی بوم‌گرا، عوامل این بحران را، در زبان جستجو می‌کند. این پژوهش، با هدف بررسی عوامل زبانی مؤثر در تشدید بحران، به واکاوی تعامل انسان با طبیعت، در ضرب‌المثل‌های زبان فارسی می‌پردازد که دارای بسامد بالایی، در مکالمات روزمره هستند. پژوهش، به روش تحلیلی، توصیفی انجام گرفته و برای گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. در گام نخست، تعداد ۳۷۳ ضرب‌المثل، به صورت تصادفی و بر مبنای جدول مورگان، به عنوان جامعه آماری مناسب، از جامعه کل ده هزار موردی، از کتاب الکترونیکی «ده هزار مثل فارسی و بیست‌وینج هزار معادل آنها» استخراج شد. سپس، دو مفهوم انسان‌محوری و انسان‌انگاری، بر مبنای معیارهای زبان‌شناسی بوم‌گرا، مورد بررسی قرار گرفت. نتایج بررسی‌ها نشان داد که بخش عمده‌ای از ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه، مفهوم انسان‌محوری را، با بار معنایی منفی منتقل می‌کنند. انسان‌انگاری، گاهی راه‌گیزی از نگاه انسان‌محور به طبیعت شناخته می‌شود، اما بررسی‌ها نشان داد که در ضرب‌المثل‌های زبان فارسی، انسان در تخصیص ویژگی‌های خود به طبیعت، بخش‌های منفی آن را در گونه‌های غیر انسان، جلوه‌گر می‌سازد. این نوع نگاه به طبیعت، جهان را به دو قطب «ما» و «دیگری» تقسیم می‌کند. نگاه دوقطبی به جهان در عصر حاضر، شاید منشأ بسیاری از مسائل مهم جهانی باشد. بخشی از ضرب‌المثل‌ها، بر مفاهیم دیگری بجز دو مفهوم فوق، نظیر گونه‌گرایی، بوم‌محوری و استعاره‌های زیست‌محیطی دلالت می‌کردند که در بخش‌های آماری، مورد استفاده قرار گرفت. قابلیت به کارگیری ضمایر یکسان برای انسان و غیر انسان، باهم‌آیی افعالی نظیر (دانستن، گمان کردن و ...) با گونه‌های غیر انسان و مفهوم بوم‌محوری با بار معنایی مثبت، در ضرب‌المثل‌های زبان فارسی مشاهده شد. کاربرد ضرب‌المثل‌هایی از این نوع، می‌تواند در نگرش انسان به طبیعت تأثیر مثبت داشته باشد. بنابراین می‌توان گفت که لازم است گویشوران در استفاده از زبان، ابعاد آسیب‌رسان آن را شناسایی نموده و در به کارگیری آن دقت نمایند.

واژه‌های کلیدی: زبان‌شناسی بوم‌گرا، انسان‌محوری، انسان‌انگاری، ضرب‌المثل‌ها، محیط‌زیست.

۱. مقدمه

بحران محیط‌زیست، یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های قرون اخیر در جهان است که بشر به بهانه تأمین رفاه و آسایش خود، در کمتر از دو قرن به طبیعت تحمیل کرده است و اگر این دخالت‌ها از سوی انسان صورت نمی‌گرفت، چرخه طبیعت، طبق روال میلیاردها سال قبل، به چرخش خود ادامه می‌داد. (پارساپور، ۱۳۹۲ ب). بشر در سراسر جهان با چالش‌های زیست‌محیطی عظیمی اعم از گرمایش زمین، آلودگی، از دست رفتن تنوع

زیستی، جنگل‌زدایی و بیابان‌زایی روبه‌روست. بحران اکولوژیکی فزاینده‌ای که نسل ما شاهد آن است حتی ممکن است از این هم بدتر شود (حجارلیب، ۱۳۹۶). علوم انسانی، انسان را به سبب ویژگی‌های خاص خود، از جمله زبان، اندیشه، منطق، فرهنگ، دین و تاریخ و ... پیوسته، متمایز از سایر موجودات و در صدر مطالعات خود قرار داده است و همواره از جایگاه برتری نسبت به سایر گونه‌های زیستی به او نظر افکنده است. با افزایش نگرانی‌های زیست‌محیطی، تغییر نگرشی در این علوم پدید آمد و سبب شد که این علوم از انزوا خارج شده و جزئی جدایی‌ناپذیر از یک جهان فیزیکی بزرگ‌تر محسوب گردند (استیبی، ۲۰۱۵). به عبارتی، این علوم از حوزه منحصر به انسان، پا فراتر نهاده‌اند و با تلفیق با سایر علوم، حوزه‌های جدید بین‌رشته‌ای پدید آورده‌اند که به مطالعه انسان در جهانی بزرگ‌تر می‌پردازند. یکی از این حوزه‌های بین‌رشته‌ای زبان‌شناسی بوم‌گرا/ (زبان‌شناسی زیست‌محیطی یا زبان‌شناسی زیست‌بومی) است که در زمینه‌های مختلف مسائل زبانی مؤثر در محیط‌زیست، به مطالعه می‌پردازد. به بیان آلون فیل زبان‌شناسی بوم‌گرا، اصطلاحی پوششی برای همه رویکردهایی است که به نحوی مطالعه زبان را به بوم‌شناسی ربط می‌دهند (لیندو و سیمونسن، ۲۰۰۰).

اگرچه واژگان، دستور زبان، زبان علمی و زبان ادبی و... می‌توانند در نگرش و رفتار ما با محیط‌زیست تأثیرگذار باشند، با وجود این، زبان‌شناسی بوم‌گرا، هم نقش زبان، در تشدید بحران محیط‌زیست و هم ایستادگی در مقابل بحران، از طریق زبان را مورد مطالعه قرار می‌دهد (پارساپور، ۱۳۹۲ ب). در این رویکرد، زبان نه تنها از جامعه، بلکه از سیستم بوم‌شناختی بزرگ‌تری هم که جامعه در آن تعبیه شده است، قابل تفکیک نیست (استیبی، ۲۰۱۷). زبان انسان، ناگزیر جهان را از دیدگاه یک انسان، نشان می‌دهد (سیلی و اوکلی^۱، ۲۰۱۳). این جمله اشاره‌ای است به دو مفهوم انسان‌محوری^۲ و انسان‌انگاری^۳ که اولی انسان و خواسته‌های او را نسبت به سایر موجودات و گونه‌های غیر انسان در رأس قرار می‌دهد و دومی تخصیص ویژگی‌ها و احساسات انسان به غیر انسان است و اگرچه انسان‌انگاری، بر یک چارچوب ارجاعی انسان‌محور استوار است، اما هیچ ارتباط و وابستگی بین این دو مفهوم وجود ندارد (بوئل^۴، ۲۰۰۵). لازم به ذکر است، انسان‌انگاری مفهومی متفاوت از شخصیت‌بخشی^۵ به غیر انسان دارد. حال با توجه به اینکه بحران محیط‌زیست، یک مسئله جهانی و فراملیتی است و امروزه مشخص شده است، یکی از عوامل مهم در تخریب محیط‌زیست عامل انسانی و دیدگاه انسان‌محور بشر

-
1. Sealey & Oakley
 2. anthropocentrism
 3. anthropomorphism
 4. Buell(2005).
 5. personification

بوده است، لذا ضرورت دارد در کشور ما هم با این مسئله به عنوان یک دغدغه لوکس، برخورد نشود و علوم مختلف از دیدگاه‌های تخصصی به ریشه‌یابی و بررسی عوامل مؤثر در ایجاد این بحران بپردازند و نگرش‌های نوینی را برای پیشگیری از تخریب بیشتر و حفظ اکوسیستمی که زندگی انسان و سایر گونه‌ها به آن وابسته است، ارائه نمایند. به همین منظور در پژوهش حاضر، به بررسی عوامل زبانی مؤثر در حفظ یا تخریب محیط-زیست پرداخته می‌شود. ضرب‌المثل‌های زبان فارسی به عنوان یکی از بخش‌های پرکاربرد زبان در ارتباطات روزمره که حاوی واژه‌های برگرفته از طبیعت می‌باشند و از ظرفیت لازم جهت بررسی در حوزه زبان‌شناسی بوم‌گرا برخوردارند، برای بررسی تعامل انسان با طبیعت در فرهنگ و زبان فارسی، برگزیده شده‌اند.

۲. مفاهیم و چارچوب نظری پژوهش

در این بخش به طور اختصار به بررسی مفاهیم مرتبط با پژوهش و چارچوب نظری کار می‌پردازیم.

۲-۱. زبان‌شناسی بوم‌گرا

رشته زبان‌شناسی بوم‌گرا، شامل دو رویکرد اصلی است که «بوم‌شناسی زبان‌شناختی»^۱ و «تحلیل گفتمان انتقادی بوم‌گرا»^۲ را شامل می‌شود. در رویکرد اول، یعنی بوم‌شناسی زبان‌شناختی، به کاربرد استعاره‌های اکوسیستم، برای توصیف تعامل میان انواع زبان‌های موجود در دنیا پرداخته می‌شود. رویکرد دوم، به بررسی گفتمان‌هایی می‌پردازد که دارای تأثیراتی بر اکوسیستم در آینده هستند، گفتمان‌های رشد اقتصادی، مصرف‌گرایی، تبعیض جنسیت و گفتمان‌هایی مانند سیاست، کشاورزی و طبیعت از آن جمله‌اند. در این رویکرد، علاوه بر پرداختن به نظریه‌های تخریب محیط‌زیست، برای ادامه بقاء در جامعه و محیط‌زیست راه حل ارائه می‌شود. (پارساپور، ۱۳۹۲ ب).

آلویس فیل، افرادی چون ادوارد ساپیر و ویلهلم فون هومبالت^۳ را از پیشگامان زبان‌شناسی بوم‌گرا، معرفی می‌کند (لی‌واسور،^۴ ۲۰۱۵). رویکرد بوم‌گرا در زبان‌شناسی، اولین بار در مقاله‌ای با عنوان «بوم‌شناسی زبان»^۵ با موضوع تعامل بین زبان و محیط آن، توسط «اینار هوگن»^۶ در اوایل دهه ۱۹۷۰ مطرح شد. این مقاله، آغازگر اولین زنجیره از زبان‌شناسی بوم‌گرا و رویکرد هوگنی بود که در آن، زبان قسمتی از محیط بزرگ‌تر بود (لی‌واسور، ۲۰۱۵). مقاله معروف مایکل هالیدی^۷ با عنوان «روش‌های جدید معنا» در کنفرانس جهانی زبان‌شناسی کاربردی، در سال ۱۹۹۰ بین زبان و محیط‌زیست و در

1. linguistic ecology
2. eco-critical discourse analysis
3. Humboldt
4. Le Vasseur
5. the ecology of language
6. Haugen
7. Halliday

گستره کمتری بین زبان و سیاست، رابطه برقرار نمود و دومین زنجیره از زبان‌شناسی بوم-گرا، یعنی رویکرد هالیدی را، بر اساس بینش انسان‌محور بودن زبان، رقم زد. سومین زنجیره از زبان‌شناسی بوم‌گرا که چن^۱ (۲۰۱۶) از آن با عنوان «رویکرد زبانی زیستی» نام می‌برد، بر اساس نظر نتل و رومین^۳ در مورد انقراض زبان‌ها به وجود آمد. آنها در کتاب خود مابین از بین رفتن زبان و از بین رفتن تنوع زیستی رابطه برقرار کردند که منجر به ابداع اصطلاح «تنوع زبانی زیستی»^۴ گردید. شاید رویکرد زبانی زیستی، محبوب‌ترین زنجیره زبان‌شناسی بوم‌گرا و استعاره بوم‌شناسی در تنوع زبانی باشد که پژوهشگران حوزه برنامه‌ریزی زبان و زبان‌شناسی انسان‌شناختی، آن را پذیرفته‌اند (چن، ۲۰۱۶).

۲-۲. انسان‌محوری

انسان‌محوری یا انسان‌مداری دیدگاهی است که در آن، به انسان و نیازهای او نسبت به سایر موجودات غیر انسان ارجحیت داده می‌شود. این مفهوم اغلب در مقابل زیست‌محوری^۵ یا بوم‌محوری^۶ قرار می‌گیرد. انسان‌محوری دو نوع نگرش را نسبت به محیط‌زیست القاء می‌کند. در «نگرش قوی» انسان‌محوری، اولویت همیشه با منافع بشر است و در «نگرش ضعیف»، حذف کامل منافع انسان، نامطلوب به نظر می‌رسد و حتی اگر در اصول، اعتقادی به ارزش‌های زیست‌محور وجود داشته باشد، در عمل، ملاحظات انسان‌محور اعمال می‌شود (بوئل، ۲۰۰۵).

در انسان‌محوری زبانی، از نظر هالیدی، طبیعت و گونه‌های غیر انسان در ارتباطات روزمره، فقط با مقوله‌های سودمند بودن نشان داده می‌شوند که نشان از انسان‌محوری سودجویانه^۷ در کاربرد زبان روزانه است (چن، ۲۰۱۶). به اعتقاد هالیدی، کاربرد اسامی غیرقابل شمارش و اسم عام، نامحدود بودن منابعی مانند نفت، انرژی، آب، هوا و غیره را القاء می‌کند. همچنین خنثی بودن واژه رشد، در کاربرد واژگان جفت متباین مانند «بزرگ و کوچک»، حذف کنشگر^۸ غیر انسان در زبان و کاربرد ضمائر متفاوت برای انسان و غیر انسان و ممانعت از بسیاری از هم‌آیی‌ها مانند فکر کردن، دانستن، اعتقاد داشتن، دلسوزی، مهربانی و... برای حیوانات و گیاهان از عوامل زبانی مؤثر در مشکلات زیست‌محیطی هستند (فیل، ۱۹۹۸).

1. Chen
2. biolinguistic tradition
3. Nettle & Romaine
4. biolinguistic diversity
5. biocentrism
6. ecocentrism
7. utilitarian anthropocentrism
8. actor / agent

۲-۳. انسان‌نگاری

انسان‌نگاری، تخصیص حالات ذهنی انسان از قبیل افکار، احساسات، انگیزه‌ها و باورها به غیر انسان است که تقریباً در میان صاحبان حیوانات خانگی در جهان رایج است (سرپل^۱، ۲۰۰۲). در این دیدگاه، انسان‌ها صفات و خصوصیات خود را به غیر انسان نسبت می‌دهند. صفاتی همچون مکر و حيله‌گری، ریا و دورویی، غرور، وفاداری و ... که بر اساس ویژگی‌های زیستی یا ساختار فیزیکی خاص این گونه‌ها تعریف و در بافت زبانی وارد شده‌اند.

ایده وجود جدایی کامل بین انسان و سایر حیوانات در اواخر قرن ۱۹ با انتشار نظریه تکامل داروین شکست. در حالی که این مطلب به تدریج پذیرفته می‌شد که ساختار فیزیکی و احساسی سایر گونه‌ها چندان هم متفاوت از انسان نیست و حتی باید در مورد فرض شباهت هم احتیاط کرد، در همان زمان پس از اتصاف ویژگی‌های انسان به خدا و فرشتگان، پروژه‌ی بعدی اتصاف این صفات به حیوانات شد. (سیلی و اوکلی، ۲۰۱۳). در ادبیات شفاهی، به ویژه ضرب‌المثل‌ها، همواره مفهوم انسان‌نگاری به دلیل تخصیص ویژگی انسان به غیر انسان برای انتقال غیرمستقیم مفاهیم اخلاقی، پند و اندرز و... گاهی به قصد کنایه و گاهی هم برای رعایت ادب در کلام، به کار رفته است.

۲-۴. انسان‌محوری و دستور زبان

زبان‌شناسی بوم‌گرا، ابتدا با تمرکز بر دستور زبان انگلیسی و زبان‌های دیگر، به توصیف این مسئله پرداخت که چگونه ویژگی‌های خاص دستور زبان، از نظر بوم‌شناسی، رفتار مخرب را تقویت می‌کند. هالیدی توصیف می‌کند که چگونه جنبه‌های خاصی از دستور زبان، در تفسیر واقعیت به روشی خاص، به یکدیگر پیوند می‌خورند (استیسی، ۲۰۱۵). بر اساس نظر هالیدی (۱۹۹۰)، به عنوان پیشگام رویکرد زبان‌شناسی بوم‌گرا، چهار تقسیم‌بندی در دستور زبان، برای نشان دادن تأثیر ساخت‌های زبانی بر محیط‌زیست وجود دارد که در اینجا به آنها پرداخته می‌شود و مصداق هر یک در ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه در بخش تحلیل داده‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۴-۱. اسامی غیرقابل شمارش و عام در ساختار زبان

بر طبق نظر هالیدی (۱۹۹۰)، کاربرد اسامی غیرقابل شمارش و اسم عام، نظیر خاک، آب، نفت، انرژی، هوا و... سبب می‌شود که این منابع نامحدود به نظر برسند. وی، با استناد به نظر ورف بیان می‌کند که بر خلاف زبان‌های سرخپوستان آمریکایی، در اکثر زبان‌های اروپایی، بین دو موجودیت مستقل، تمایز مقوله‌ای وجود دارد. موجودیت‌هایی که در واحد رخ می‌دهند و در دستور زبان، قابل شمارش‌اند و موجودیت‌هایی که در حجم واقع می‌شوند و غیرقابل شمارش‌اند. هوا، آب، خاک، زغال، آهن و نفت محدود هستند؛ اما دستور زبان، آنها را به گونه‌ای نشان می‌دهد که منابعی نامحدودند که خودمان برای آنها کمیت تعیین می‌کنیم: نظیر یک بشکه نفت، یک رگه زغال، یک

1. Serpell

مخزن آب و غیره، گویی که آنها به خودی خود، پایان‌ناپذیرند.

۲-۴-۲. واژگان متضاد در ساختار زبان

به اعتقاد هالیدی (۱۹۹۰)، کاربرد واژگان متضاد نظیر «بزرگ و کوچک» همیشه دارای یک قطب بی‌نشان است که سبب می‌شود که «بزرگ‌تر» جنبه مثبت داشته باشد و «کوچک‌تر» جنبه منفی به خود بگیرد، در نتیجه «رشد اقتصادی» جذاب به نظر می‌آید و تمایل به «مصرف‌گرایی» را افزایش می‌یابد. به اعتقاد وی، در میان ویژگی‌هایی که دستور زبان، به عنوان کیفیت، درجه‌بندی می‌کند، بیشتر اوقات، یک قطب مثبت و یک قطب منفی وجود دارد؛ بنابراین کیفیت یک چیز، همیشه از «خوب» بودن یک چیز سؤال می‌شود و هرگز از «بد» بودن چیزی پرسیده نمی‌شود. در مورد اندازه اشیاء هم همیشه از طول و بلندی یک شیء پرسیده می‌شود و از عرض و کوتاهی چیزی پرسیده نمی‌شود. به اعتقاد وی، این عدم تقارن در سرتاسر دستور زبان بازنمایی می‌شود، اما نکته قابل توجه این است که کمیت و کیفیت، همیشه کنار هم قرار می‌گیرند. دستور زبان مربوط به «بزرگ» و «خوب» یکی است و دستور زبان «کوچک» و «بد» هم یکی است. بن‌مایه «بزرگ‌تر» و «بهتر»، بر اساس نظمی که دستور زبان تعریف می‌کند، در ذهن ما نقش می‌بندد.

۲-۴-۳. حذف کنشگر غیر انسان در ساختار زبان

از نظر هالیدی (۱۹۹۰)، در دستور زبان ساختارهایی مورد استفاده قرار می‌گیرند که کنشگر غیر انسان را در ساخت زبان حذف می‌کنند و تنها زمانی از غیر انسان در موقعیت کنشگر استفاده می‌شود که کنش مخربی به وقوع پیوسته است. در این مورد گوئلی^۱ (۱۹۹۶) معتقد است که نظریه علمی نوین به دستور زبانی نیاز دارد که به راحتی کنشگران را از مشارکان تحت تأثیر آنها (کنش‌پذیر) جدا نمی‌کند. این جداسازی، با ماهیت بنیان به هم‌پیوسته جهان که علم نوین آن را آشکار ساخته است، سازگار نیست. به اعتقاد وی، کنشگران، در نهایت خودشان از فرایند (کنش) تأثیر می‌پذیرند. برای مثال، آلودگی حاصل از استفاده وسایل نقلیه و تغییرات اقلیمی ناشی از آنها در نهایت بر کاربران آنها تأثیر می‌گذارد. هرچند، حتی برنامه‌ریزی مطلوب زبانی هم امکان‌پذیری چنین دستور زبانی را تأیید نمی‌کند. هالیدی (۱۹۹۰) معتقد است مباحثی، نظیر گذرایی^۲، اسم‌سازی^۳ و مجهول‌سازی^۴ را می‌توان، از مصادیق حذف کنشگر انسان، در فرایندهای مخرب و حذف کنشگر غیر انسان، در فرایندهای غیرمخرب به شمار آورد.

1. Goatly
2. transitivity
3. nominalization
4. passivization

مبحث گذرایی بیشتر، توسط هالیدی، در دستور زبان نقشی نظام‌مند مطرح شده است. به اعتقاد هالیدی (۱۹۹۰) در گذرایی، بخشی از دستور زبان، تجربه ما را از فرایندها، فعالیت‌ها و رخدادها، فرایندهای ذهنی و کلامی، روابط گونه‌های متنوع (موجودیت‌های مستقلی که در فرایندهایی از نوع مادی شرکت می‌کنند) شکل می‌دهد و در یک پیوستار، منطبق بر پتانسیل آنها در چنین فرایندهایی، مرتب می‌کند. به طور طبیعی، انسان در فعال‌ترین قطب این پیوستار و پدیده‌های بی‌جان در قطب مخالف قرار می‌گیرند و تنها در موقعیت‌های فاجعه‌آمیز، پدیده‌های بی‌جان به عنوان «عامل» و «کنشگر» ظاهر می‌شوند. این پدیده‌ها، در فرایند تخریب به عنوان زیرمقوله‌ای از فرایندهای مادی، «عامل» شناخته می‌شوند که حتی در این موارد هم پدیده‌ها استعاری شده‌اند. وی همچنین معتقد است در فرایند اسم‌سازی، با جانشینی اسم به جای فعل، برای نشان دادن رویدادها، استعاره دستوری به وجود می‌آید. به عبارتی، یک مقوله زبانی، از یک بخش دستوری، به جایگاه دیگر تغییر درجه می‌دهد و این مسئله موجب می‌شود که نیت اصلی گوینده یا نویسنده پنهان بماند، زمان فعل از دست برود و بخشی از جمله با قرار گرفتن در ابتدای جمله مورد تأکید قرار گیرد و فاعل و اجزای دیگر، به آن ضمیمه شوند. مجهول‌سازی، یکی دیگر از راه‌هایی است که با حذف کنشگری انسان در فرایندها و برجسته نمودن مفعول و انتقال آن به ابتدای جمله، سبب سلب مسئولیت انسان در ایجاد مشکلات زیست‌محیطی می‌گردد. راه دیگر مجهول‌سازی با انتقال فاعل به آخر جمله و پس از حروف اضافه اتفاق می‌افتد و با این کار کنشگر به حاشیه می‌رود (بزی حسین‌زاده، ۱۳۸۸).

۲-۴-۴. ضمائر و باهم آیی‌های متفاوت

به اعتقاد هالیدی (۱۹۹۰)، تقسیم ضمائر به «چه کسی» و «چه چیزی» جهان را به اشتباه، به دو قطب موجودات آگاه (انسان و گاهی حیوانات خانگی آنها) و موجودات ناآگاه (سایر گونه‌ها) تقسیم نموده است (استیبی، ۲۰۱۵). همچنین، ممانعت از به کارگیری باهم آیی افعال و واژگانی، نظیر «فکر کردن»، «دانستن»، «اعتقاد داشتن»، «دلسوزی»، «مهربانی» و ... برای حیوانات و گیاهان سبب تمایز انسان و غیر انسان در ساختار زبان گردیده است (فیل، ۱۹۹۸).

۲-۴-۵. سایر عوامل مؤثر در نگاه انسان‌محور در دستور زبان

تقسیم‌بندی‌های دیگری نیز که در دستور زبان، بر چگونگی رفتار انسان با طبیعت تأثیر می‌گذارد، انجام شده است. ارگتیویتی، زمان دستوری و زمان واقعی، دواسمی‌ها از آن جمله‌اند. چاولا^۱ (۱۹۹۱) دستور tense/ time یعنی تمایز بین زمان واقعی و زمان دستوری زبان‌های اروپایی را شدیداً مورد انتقاد قرار داد. به اعتقاد وی، درک زمان به صورت گذشته، حال و آینده، آگاهی ذهنی از زمان را نادیده می‌گیرد. وی معتقد است عادات زبانی در تقطیع کل به جزء، تعیین کمیت برای اسامی ناملموس و خیالی و درک

1. Chawla

زمان برحسب گذشته، حال و آینده، عواملی هستند که درک ما از محیط‌زیست طبیعی را، به عنوان یک «کل» با مشکل مواجه می‌کند. به اعتقاد چاولا (۱۹۹۱) اسامی غیرقابل شمارش را با به کارگیری ساختارهای دو اسمی، می‌توان به اسامی قابل شمارش تبدیل نمود. به اعتقاد وی، استفاده از ساختار دو اسمی در زبان انگلیسی، پدیده‌ها را به دو پدیده بی‌شکل و دارای شکل برش می‌دهد که سبب افزایش گرایش‌های انسان‌محور در انسان می‌شود.

۲-۵. انسان‌محوری در واژگان

با توجه به آنچه گفته شد، انسان‌محوری می‌تواند در واژگان یک زبان نمود پیدا کند که در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌شود.

۲-۵-۱. مصادیق انسان‌محوری در واژگان از نگاه یانگ

یانگ^۱ (۱۹۹۶)، جنبه‌هایی از انسان‌محوری واژگانی را که در زبان‌شناسی بوم‌گرا، مورد تأکید قرار می‌گیرند را به این شکل تقسیم‌بندی می‌کند: ۱. نام‌گذاری بر اساس سودمند بودن ۲. تمایز احساسی ۳. حسن تعبیر

۲-۵-۲. سایر تقسیم‌بندی‌ها

تقسیم‌بندی‌های دیگری، در شیوه استفاده از واژگان که نگرش انسان به محیط‌زیست را تحت تأثیر قرار می‌دهد، انجام شده است که در ادامه به آنها پرداخته می‌شود.

۱) واژگان ناآشنا

گاهی در متون زیست‌محیطی از واژگانی استفاده می‌شود که نه تنها مخاطب عام، بلکه گاهی متخصصان هم قادر به درک واژه مورد نظر نمی‌باشند. استفاده از کلمات ناآشنا که دارای بار معنایی مناسبی نیستند، به دلیل عدم برخورداری از کنش تأثیری، در متون زیست‌محیطی مورد نقد قرار می‌گیرند (بزی حسین زاده، ۱۳۸۸).

۲) استعاره‌های زیست‌محیطی

در زبان‌شناسی بوم‌گرا، استعاره‌ها، از نگاه گویشوران زبان‌های خاص به پدیده‌های طبیعی و نقش آن پدیده‌ها، در زندگی فردی و اجتماعی گویشوران حاصل می‌شوند. هاوبرگر^۲ (۲۰۱۷) بیان می‌کند که استعاره‌های زیست‌محیطی، گاهی به دلیل تمرکز انسان‌محور و گونه‌گرا و نگرش سلطه‌جویانه و سلسله‌مراتبی و ترسیم مرز بین انسان و سایر گونه‌ها، سزاوار انتقاد از سوی زبان‌شناسی بوم‌گرا می‌باشند. مثلاً در جنگلداری، به درختان بریده شده، اصطلاح «محصولات جنگلی» اطلاق می‌شود و تخریب جنگل، ایده «برداشت محصول» را منتقل می‌کند، یا گاهی، استفاده از نام حیوانات تحقیرآمیز و توهین‌آمیز تلقی می‌شود و به گونه‌گرایی و انسان‌محوری دامن می‌زند.

1. Jung

2. Heuberger

۳) اصطلاحات تخصصى

اصطلاحات تخصصى، مربوط به مباحث علمى است و در مورد ضرب‌المثل‌ها نمى‌تواند مصداق داشته باشد و لذا به آن پرداخته نمى‌شود؛ اما با توجه به اينكه جزو تقسيم‌بندى‌هاى ارائه شده، صرفاً به ذكر آن بسنده مى‌كنيم.

۴) كداميزى

كداميزى، ورود عناصرى از يك زبان در زباني ديگر است و با قرض‌گيري واژگاني ارتباط تنگاتنگي دارد. در قرض‌گيري واژگاني نويسنده با آگاهي كمترى دست به انتخاب مى‌زند، اما در كداميزى، نويسنده آگاهانه واژه را انتخاب مى‌كند. بديهي است كه عدم استفاده از پتانسيل واژه‌سازى در زبان مادري، فراموشي و طرد واژگان موجود و نفوذ زبان جوامع صنعتى را در زبان‌هاى مادري به دنبال دارد و سبب تك‌قطبي شدن زباني در زبان وام‌گيرنده مى‌شود (شاه‌ناصرى، ۱۳۸۸).

۲-۶. انسان محوري گفتماني و متني در ضرب‌المثل‌ها

همانگونه كه قبلاً ذكر شد از نظر هاليدى (۱۹۹۰) تبعيض جنسيتى، تبعيض طبقاتى، رشدگرایی و گونه‌گرایی در ساختار زبان نهفته است. در مورد بحث تبعيض جنسيتى مصداق آن در ضرب‌المثل‌ها، در مبحث فمینیسم بوم‌گرا مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۷. فمینیسم بوم‌گرا^۱

ما از طريق زبان، جهاني را كه در آن زندگى مى‌كنيم، خلق مى‌كنيم، زبان، محدوديت‌هاى جهان را از طريق ايجاد مقوله‌هاى كه مانند مرزها عمل مى‌كنند، تعيين مى‌كند. ويژگى متمايز تحليل‌هاى فمينيستى زبان، تفكر و واقعيت، اين است كه زنان اين مقوله‌ها را ايجاد نمى‌كنند (برمن^۲، ۱۹۹۴). در نگرش فمینیسم بوم‌گرا، زنان و طبيعت به يك اندازه از سلطه مردانه، رنج مى‌برند.

۲-۸. انسان‌انگارى در ضرب‌المثل‌ها

انسان‌انگارى طبيعت، يك گرايش و تمايل شناختى توانمند و فراگير است (نورنزيان^۳ و همكاران، ۲۰۰۸). انسان‌انگارى، همانگونه كه قبلاً ذكر شد، تخصيص ويژگى‌هاى ظاهري، رفتارى، احساسى انسان به غير انسان است، شايد بتوان، نگاه انسان‌انگار را، نوعى نگاه استعارى ناميد كه استفاده ناشايست از آن نكوهيده و مورد انتقاد است.

۳. پيشينه پژوهش

از آنجا كه زبان‌شناسى بوم‌گرا، رويكردى است كه زبان را در ارتباط با اكوسيستم مورد بررسى قرار مى‌دهد و اكوسيستم، گستره بزرگى از جهان را در بر مى‌گيرد، لذا، مطالعات صورت‌گرفته، در اين زمينه، گستردگى و تنوع زيادى را در بر مى‌گيرد. با اين وجود، متأسفانه، اين رويكرد، آنچنان كه بايد، در داخل كشور، مورد توجه قرار نگرفته است. در اين

1. ecofeminism

2. Berman

3. Norenzayan

بخش، برخی از مطالعاتی که داخل کشور در این زمینه صورت گرفته است را مرور می‌کنیم. آقاگل‌زاده (۱۳۹۵) سرپرست گروه مترجمان کتاب «زبان‌شناسی زیست‌محیطی»، با عنوان اصلی «زبان‌شناسی بوم‌گرا: زبان، بوم‌شناسی و داستان‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم»، تألیف «آرن استیب» است که در سال ۱۳۹۵، این کتاب را ترجمه و منتشر نموده است. این کتاب، مشتمل بر ده فصل می‌باشد و الگوهای ذهنی به کارگرفته‌شده، در این کتاب، بر مبنای گفتگوهایی است که استیب، از آنها، با عنوان «داستان‌هایی که با آن زندگی می‌کنیم»، یاد می‌کند. راکعی و نعیمی‌حشکوائی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «استعاره و نقد بوم‌گرا» از دیدگاه بوم‌گرایی دو داستان «گیله‌مرد» و «از خم چمبر» را نقد نموده‌اند و انسان‌محوری و زیست‌محوری و تأثیرات محیط‌زیست، بر طرز فکر انسان را، که در قالب استعاره بازنمود می‌یابند، مورد بررسی قرار داده‌اند. غیاثیان و شیرینی (۱۳۹۵) در مقاله «انسان‌مداری و بازنمود آن در تعریف حیوانات در فرهنگ فارسی معین» جایگاه انسان و روش بازنمایی حیوانات در فرهنگ فارسی معین را در چارچوب زبان‌شناسی بوم‌گرا، مورد مطالعه قرار داده و از انسان‌مداری نهفته در فرهنگ فارسی‌زبانان پرده برمی‌دارند و کارکرد مالی و اقتصادی، آرامش روحی و روانی و ویژگی‌های ظاهری حیوانات را از مهم‌ترین مشخصات بازنمود حیوانات، در فرهنگ معین برمی‌شمارند. قطره و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «رویکرد زیست‌محیطی در پژوهش‌های زبان» ضمن معرفی زبان‌شناسی زیست‌محیطی، قابلیت به‌کارگیری این رویکرد، در مطالعات مربوط به گویش‌ها را نشان داده‌اند و تأثیر محیط‌زیست، بر گوناگونی صرفی، نحوی و واژگانی میان گویش‌ها و زبان‌ها را بررسی نموده‌اند. به اعتقاد آنها، ویژگی‌های اقلیمی، بر جنبه‌های مختلف زبان‌های رایج در آن اقلیم‌ها، اثر می‌گذارند و نقش مهمی در شکل‌گیری استعاره‌ها ایفا می‌کنند و توجه به ویژگی‌های زیست‌محیطی، پاسخ بسیاری از ویژگی‌های زبانی و گویشی را، روشن می‌سازد. پارساپور (۱۳۹۲) الف و ب) در دو کتاب «درباره نقد بوم‌گرا» و «نقد بوم‌گرا» به معرفی حوزه مطالعاتی نقد بوم‌گرا و رابطه محیط‌زیست با زبان و ادبیات و فرهنگ پرداخته است. در واقع، کتاب «درباره نقد بوم‌گرا» گردآوری و ترجمه و ویرایش تعدادی مقاله خارجی، در رابطه با نقد بوم‌گراست که پارساپور، مقدمه‌ای بر آن نوشته است. کتاب دیگر، تألیف ایشان، در رابطه با همین موضوع می‌باشد.

۴. تحلیل داده‌ها

در این بخش داده‌های پژوهش که شامل ۳۷۳ ضرب‌المثل از جامعه‌ی کل ده هزار موردی، از کتاب «ده هزار مثل فارسی و بیست‌وپنج هزار معادل آنها» تألیف «دکتر ابراهیم شکورزاده بلوری» می‌باشد، جهت بررسی تعامل انسان و طبیعت از دیدگاه زبان‌شناسی بوم‌گرا، مورد تحلیل و واکاوی قرار می‌گیرد. این کتاب شامل مجموعه‌ای

کامل از ضرب‌المثل‌های فارسی است و بخش قابل توجهی از این ضرب‌المثل‌ها نشان‌دهنده‌ی ارتباط انسان با طبیعت می‌باشد.

۴-۱. انسان محوری و دستور زبان

در این بخش تعدادی از ضرب‌المثل‌هایی که با استفاده از ویژگی‌های خاص دستور زبان، تأثیری در محیط‌زیست گذاشته‌اند را از دیدگاه‌های مختلف که در بخش چارچوب نظری معرفی شدند، بررسی می‌کنیم.

۴-۱-۱. اسامی غیرقابل شمارش و عام در ساختار زبان

در بررسی ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه، اسامی عام «آب» ۱۶ مرتبه و «خاک» ۵ مرتبه، مشاهده گردید، از هر یک نمونه‌هایی ذکر می‌گردد.

۱. آب اگر قوت داشت، قورباغه، نهنگ می‌شد.
۲. آب در هرجا که بینی، زیردست روغن است.
۳. خاک او عمر تو بادا که به او می‌مانی.
۴. خاک در امانت خیانت نمی‌کند

موارد بسیاری در زبان نشان می‌دهد که تبعیض جنسیتی، تبعیض طبقاتی، رشد‌گرایی و گونه‌گرایی در دستور زبان نهادینه شده‌اند که هر یک می‌تواند مصداقی برای انسان محوری محسوب می‌شوند. همانگونه که مشاهده می‌شود، در ضرب‌المثل شماره (۱) مفهوم رشد‌گرایی قابل درک است و آب در این ضرب‌المثل، موجودیتی، بی‌خاصیت و بی‌ارزش به نظر می‌رسد که از قدرت رشد دادن برخوردار نیست و از ضرب‌المثل شماره (۲)، مفهوم تبعیض طبقاتی برداشت می‌شود و باز آب در موقعیتی تقلیل یافته قرار گرفته است. ضرب‌المثل شماره (۳) مفهوم نامحدود بودن راه، در مورد خاک، نشان می‌دهد. در ضرب‌المثل شماره (۴)، مفهومی انسان‌انگار برای خاک نشان می‌دهد و پنهان ماندن بسیاری از رازها در زیر خاک، به امانتداری تعبیر شده است که یک ویژگی انسانی است.

۴-۱-۲. واژگان متضاد در ساختار زبان

در زیر چند نمونه از ضرب‌المثل‌هایی که در آنها کلمات متضاد به کار رفته مورد بررسی قرار می‌گیرند

۵. از آسمان هر چه بارد، زمین برداشت کند.
۶. اسب راه آن است، کوه نه فربه، نه لاغر است.
۷. سگ دانا ز گاو نادان به!
۸. برای گاو نر، چه یک جریب، چه صد جریب
۹. صد تازی و یک شکار!
۱۰. صد کلاغ را یک کلوخ بس است.

در ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه، در ۱۲ ضرب‌المثل، جفت‌های متضاد مشاهده گردید که در ضرب‌المثل‌های شماره (۵) تا شماره (۱۰) زیر این واژگان متضاد خط کشیده شده است و فقط در ۳ ضرب‌المثل که شامل جفت‌های متضاد «یک و صد» بودند، نگاه انسان محوری تحت تأثیر جفت‌های متضاد مشهود است. مثلاً در ضرب‌المثل شماره (۶) اسب در صورتی قادر به ارائه خدمات به انسان است که نه فربه و نه لاغر

باشد، یا در ضرب‌المثل شماره (۷)، با اختصاص شخصیت انسانی به حیوانات، گونه‌گرایی را نشان می‌دهد. در ضرب‌المثل شماره (۸)، گاو نر، چه صد جریب را شخم بزند، چه یک جریب برایش تفاوتی ندارد و نمی‌فهمد، یا در ضرب‌المثل شماره (۹) رفتن صد تازی به شکار، ارزش یک شکار را ندارد و بایستی شکارهای بیشتری انجام می‌گرفت، بنابراین، در این دو ضرب‌المثل، نفع «بیشتر»، برای انسان «بهتر» است، قابل دریافت است؛ اما در ضرب‌المثل شماره (۱۰)، کافی است که یک کلوخ به سوی کلاغ‌ها پرتاب شود تا آنها را به وحشت بیندازد. در اینجا مفهوم «کمتر» هم می‌تواند به محیط‌زیست و گونه‌های دیگر آسیب وارد کند. اگرچه، در سایر ضرب‌المثل‌ها نیز، ممکن است دیدگاه انسان‌محور وجود داشته باشد، لیکن تحت تأثیر جفت‌های متضاد نیستند. مثلاً، ضرب‌المثل شماره (۵) که دو واژه متضاد آسمان و زمین را در خود دارد، می‌تواند در نگاه بوم‌گرایان، مصداق نگاه جنسیتی باشد.

۴-۱-۳. حذف کنشگر غیر انسان در ساختار زبان

در این بخش، با مطالعه تعدادی از ضرب‌المثل‌ها می‌توان مشاهده نمود که انسان‌ها چگونه عاملیت خود را در سوءاستفاده از سایر گونه‌ها پنهان نموده‌اند.

۱۱. پر طاووس، وبال طاووس است.

۱۲. دشمن طاووس آمد پر او

۱۳. طاووس را برای پر خوب او هلاک کنند.

۱۴. سیل آمد و رخت‌وپخت را برد.

در ضرب‌المثل‌های شماره (۱۱) تا (۱۴) نقش انسان‌ها در سوءاستفاده از گونه‌های زیستی دیگر پنهان مانده است و بدین ترتیب انسان، کنشگری خود را پنهان و تخریب را متوجه خود کنش‌پذیر می‌کند. در ضرب‌المثل‌های شماره (۱۱)، (۱۲) و (۱۳)، این انسان نیست که برای سرگرمی خود، طاووس را برای نمایش در باغ وحش‌ها نگهداری می‌کند، بلکه زیبایی پر او سبب سوء استفاده از آن شده است. همانگونه قبلاً اشاره شد، پدیده‌ها زمانی که عامل تخریب باشند، در جایگاه عامل و فاعل قرار می‌گیرند، در ضرب‌المثل شماره (۱۴)، سیل پدیده‌ای طبیعی که مخرب است و به همین سبب، در جایگاه فاعل جمله قرار گرفته است.

۴-۱-۴. ضمائر و با هم‌آیی‌های متفاوت

در این قسمت سعی شده است با توجه به نقش ضمائر و مراجع آنها، به بررسی ضرب‌المثل‌های زبان فارسی بپردازیم. اگر ژاله، هر قطره‌ای در شدی چو خرمهره، بازار از او پر شدی

۱۵. خاک او عمر تو بادا که به او می‌مانی.

۱۶. دشمن طاووس آمد پر او

۱۵. گرگ را دوختن باید آموخت که او دریدن خود نیکو داند.

۱۶. اسب راه آن است، کو نه فربه، نه لاغر است.

۱۷. درختی که موربانه در آن افتاد باید از بیخ کند.

در ضرب‌المثل‌های شماره (۱۵) تا (۲۰)، تعداد ۷ ضمیر مشاهده شد که از این تعداد، ۲ ضمیر «او» با مرجع نامشخص که به نظر می‌رسد انسان باشد و تعداد ۴ ضمیر «او» با مرجع غیرانسانی، شامل «ژاله»، «طاووس»، «اسب» و «گرگ» و ۱ ضمیر «آن» با مرجع غیرانسانی مشاهده شد. بدین ترتیب، می‌توان نتیجه گرفت که در زبان فارسی، قابلیت استفاده از ضمیریکسان، برای مرجع انسان و غیر انسان وجود دارد.

۱۸. برج را مردم می‌سازند، فیسش را لک‌لک می‌کند.

۱۹. بلی! قدر چمن را بلبل افسرده داند.

۲۰. سگ داند و کفش‌گر که در همیان چیست.

۲۱. سگ وفا دارد، ندارد زن وفا!

۲۲. کبک سرش را زیر برف می‌کند، به گمانش کسی او را نمی‌بیند.

۲۳. کلوخ، نشسته، برای سنگ گریه می‌کند!

۲۴. کوه موقر کجا و کاه محقر کجا

۲۵. گرگ را دوختن باید آموخت که او دریدن خود نیکو داند.

در ضرب‌المثل‌های شماره (۲۱) تا (۲۸)، باهم‌آیی افعال و صفاتی که غالباً برای انسان استفاده می‌شود، در مورد غیر انسان مشاهده شد که با خط‌کشی زیر هریک مشخص شده است. به اعتقاد زبان‌شناسان بوم‌گرا، استفاده از افعال یکسان برای انسان و غیر انسان، فاصله‌گذاری بین انسان و غیر انسان را کاهش می‌دهد. همانگونه که ملاحظه می‌شود، فعل فیس‌کردن برای لک‌لک؛ دانستن برای بلبل، سگ؛ گمان کردن برای کبک؛ وفاداری و مهربانی برای سگ؛ موقر بودن برای کوه و محقر بودن برای کاه و... در باهم‌آیی شبیه به افعال و صفات انسانی هستند. لذا می‌توان گفت، در ضرب‌المثل‌های زبان فارسی، امکان باهم‌آیی افعال و ضمائر و صفات انسانی برای اجتناب از فاصله‌گذاری بین انسان و غیر انسان وجود دارد.

۴-۱-۵. سایر عوامل مؤثر در نگاه انسان‌محور در دستور زبان

در این بخش با ذکر مثال‌هایی نشان می‌دهیم که تقسیم‌بندی‌های دیگری نیز در دستور زبان وجود دارد که بر

چگونگی رفتار انسان بر طبیعت تأثیر دارند.

۲۶. آب دریا از دهان سگ کجا گردد پلید!

۲۷. پیش خر شنبه و آدینه یکی است.

۲۸. چغندر، جزو میوه‌ها شده است.

۴-۲. انسان‌محوری در واژگان

همانگونه که قبلاً ذکر شد، انسان‌محوری می‌تواند در واژگان یک زبان نمود پیدا کند که این بخش به ذکر مواردی از این مبحث می‌پردازیم.

۴-۲-۱. مصادیق انسان‌محوری در واژگان

۱) نام‌گذاری بر اساس سودمند بودن برای انسان

بر اساس آنچه قبلاً گفته شد، دیدگاه انسان‌محوری در گفتمان‌های زیست‌محیطی، استفاده از واژگان یا اصطلاحاتی است که انسان را در مرکزیت جهان طبیعت قرار

می‌دهد و همه چیز را بر مبنای خواسته‌های انسان تعریف می‌کند و سایر گونه‌های زیستی را به گونه‌ای بازتاب می‌دهد که گویی برای تأمین احتیاجات انسان ساخته شده‌اند. دیدگاه انسان‌محور، انسان را خارج از دایره طبیعت و محیط زیست قرار می‌دهد و سایر گونه‌های طبیعت بر اساس سودمندی، برای انسان نام‌گذاری می‌شوند. برای مثال، هر گیاهی که برای انسان قابل خوردن یا قابل مصرف در امور درمانی نباشد، علف هرز است. در ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه، واژه «تلخه» نامی است که برای گیاهانی از این نوع به کار رفته است.

۲۹. تلخه، جا به گندم تنگ کرده است.

نام‌گذاری‌ها، گاهی، به سبب ترسی است که انسان، از رویارویی با برخی از گونه‌ها دارد. مثال «آدمیخوار» در ضرب‌المثل شماره (۳۳) از این نوع است.

۳۰. از سستی آدمیزاد است که گرگ آدمیخوار پیدا می‌شود.

گاهی ممکن است که ارزش اقتصادی چیزی، برای انسان مبنای نام‌گذاری باشد.

۳۱. اگر ژاله، هر قطره‌ای در شدی چو خرمهره، بازار از او پر شدی

نام‌گذاری گاهی از روی شباهت به چیزی صورت می‌گیرد که ترکیبی دوگانه را به وجود می‌آورد. در این ترکیبات نوعی سرگشتگی و حیرانی قابل مشاهده است. این مسئله در ضرب‌المثل‌های شماره (۳۵) و (۳۶) دیده می‌شود.

۳۲. شتر مرغ است، نه می‌پرد، نه بار می‌برد.

۳۳. به مار ماهی ماند، نه این تمام و نه آن

۲) تمایز احساسی

تمایز احساسی در زبان‌شناسی بوم‌گرا، به مواردی اطلاق می‌گردد که برای مصادیق یکسان در انسان و غیر انسان واژگان جداگانه‌ای به کار می‌رود. در ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه، در ضرب‌المثل‌های شماره (۳۷) و (۳۸)، از کلمه «چریدن» برای حیوانات به جای «خوردن» استفاده شده است.

۳۴. کلاغ آمد چریدن یاد بگیرد، پریدن هم یادش رفت!

۳۵. مثل آهو در کشوری چرد و در کشوری دیگر نافه نهد.

البته در بررسی ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه، مشاهده گردید که فعل خوردن نیز در مورد گونه‌های دیگر به کار رفته است. در ضرب‌المثل‌های شماره (۳۹) و (۴۰) نمونه‌هایی آورده شده است.

۳۶. اسب ترکمنی است، هم از توبره می‌خورد هم از آخور

۳۷. برگ گل با آن لطافت، آب از گل می‌خورد.

اگرچه در این ضرب‌المثل‌ها از فعل «خوردن» استفاده شده است، اما نگاه دوگانه نسبت به انسان و غیر انسان در آنها دیده می‌شود.

۳) حسن تعبیر یا تطهیر واژگانی

حسن تعبیر، در مباحث زیست‌محیطی، به خوشایندسازی واژگانی اشاره دارد که بر

فرایندی مخرب دلالت می‌کند. در بررسی ضرب‌المثل‌ها نمونه‌ای دیده شد که می‌توان از آن به عنوان حسن تعبیر یاد کرد. در ضرب‌المثل شماره (۴۱)، با استفاده از عنصر طبیعت به پیر شدن شخص اشاره دارد.

۳۸. سپید شد چو درخت شکوفه‌دار سرم

۴-۲-۲. سایر تقسیم‌بندی‌ها

همانگونه که قبلاً اشاره شد تقسیم‌بندی‌های دیگری نیز وجود دارد که در ادامه به ذکر مثال‌هایی در این مورد می‌پردازیم.

(۱) واژگان ناآشنا

در ضرب‌المثل شماره (۴۲)، واژه «زاق و زوق» که نوعی دوگان‌سازی به نظر می‌رسد و همچنین، واژه «چقک» به معنی گنجشک که به نظر می‌رسد، از لهجه خاصی نظیر لهجه کرمانی گرفته شده باشد، به عنوان واژگانی ناآشنا در ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه دیده شد.

۳۹. چهل تا چقک، با زاق و زوقش نیم من است.

(۲) استعاره‌های زیست‌محیطی

این موضوع را در ضرب‌المثل‌های شماره (۴۳) تا (۴۶) می‌توان مشاهده نمود. استعاره‌هایی نظیر «دنیا مزرعه آخرت است»، در ضرب‌المثل شماره (۴۶) می‌تواند حاکی از دیدگاه معنوی و خدامحوری باشد که موضوع مباحث اخلاقی زیست‌محیطی است و اگرچه خدامحوری، همه موجودات و از جمله انسان را به طور برابر خلقت خدا می‌داند، گاهی اندیشیدن به مرگ و دنیای پس از مرگ، سبب بی‌ارزش جلوه کردن دنیا و آسیب‌رسانی به محیط‌زیست می‌شود.

آدم چارپا نیست که چشمش فقط پی آب و علف باشد.

۴۰. آدم سگ خانه باشد، کوچک خانه نباشد.

۴۱. آن‌جا که عقاب پر بریزد از پشه لاغری چه خیزد.

۴۲. دنیا مزرعه آخرت است.

(۳) کدآمیزی

شاید بتوان ترکیب «خانجایی» را در ضرب‌المثل شماره (۴۷) به عنوان مصداق کدآمیزی در ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه در نظر گرفت. هر چند که تمایز بین قرض‌گیری و کدآمیزی گاهی به سختی انجام می‌گیرد اما به نظر می‌رسد در این‌گونه ضرب‌المثل‌ها نویسنده آگاهانه از کلمه‌ای که ریشه فارسی ندارد (در اینجا ترکی) برای القای مفاهیمی خاص استفاده می‌کند.

۴۳. از درد لاعلاجی، به خر می‌گویند «خانجایی»!

۴-۳. انسان‌محوری گفتمانی و متنی در ضرب‌المثل‌ها

قبلاً نیز ذکر شد که تبعیض جنسیتی، تبعیض طبقاتی، رشدگرایی و گونه‌گرایی می‌تواند در ساختار زبان نهفته باشد. در مورد بحث تبعیض جنسیتی، مصادیق آن در ضرب‌المثل‌ها، در مبحث فمینیسم بوم‌گرا، در بخش بعدی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در

مورد تبعیض طبقاتی نیز می‌توان مواردی را در ضرب‌المثل‌ها مشاهده نمود.

۴۴. اسب مشیرالدوله، مشیرالدوله اسب‌هاست.

۴۵. اگر آقایت را سوار الاغ دیدی، بگو عجب اسب قشنگی است!

۴۶. در زمستان آفتاب بالاپوش فقر است.

۴۷. سگ اصحاب کهف را چخ نباید گفت و گربه ابوهریره را پیشت نباید کرد!

مواردی از این قبیل، نشان از این دارد که حتی حیوان خانگی طبقه مرفه، باید خدمات ویژه دریافت کند، اما این طبیعت است که بایستی به داد فقر و فقیر برسد. همچنین، هم‌نشینی با افراد خاص، ارزش گونه‌های دیگر را ارتقاء می‌بخشد. در مبحث گونه‌گرایی که گونه خاصی را برتری می‌بخشد و همچنین، در مبحث رشدگرایی که مبتنی بر ایده «بیشتر بهتر است» می‌باشد و به مصرف‌گرایی و رشد اقتصادی منجر می‌شود که عاملی مؤثر در آسیب‌رسانی به محیط‌زیست است، در ضرب‌المثل‌ها مصداق‌هایی وجود داشت. در ضرب‌المثل‌های زیر، انسان، چه به لحاظ اقتصادی و چه به لحاظ روانی، در پی نفع و آسایش خود است.

۴۸. از نی بوریا شکر نخوری

۴۹. اسب فربه شود، شود سرکش

۵۰. اگر گرگ نباشی، گرگانت بخورند.

۵۱. هر که بامش بیش، برفش بیشتر

در بررسی ضرب‌المثل‌ها، نمونه‌هایی نیز قابل مشاهده است که نگاه بوم‌محور را منتقل می‌کنند. در اینجا به تعدادی از این ضرب‌المثل‌ها که دارای بار معنایی مثبت نسبت به طبیعت هستند، اشاره می‌شود. در این ضرب‌المثل‌ها نگاهی واقع‌بینانه، به پدیده‌های طبیعی وجود دارد.

۵۲. از شیر حمله خوش بود و از غزال رم

۵۳. از قفس، مرغ، به هر جا که رود بستان است.

۵۴. تا پای بر دم سگ ننه‌ند، نگرند.

۵۵. چو میوه سیر خوردی، شاخ مشکن!

۴-۴. فمینیسیم بوم‌گرا

در ضرب‌المثل‌های زبان فارسی، نمونه‌هایی را می‌توان یافت که مؤید مسئله فمینیسیم بوم‌گرا می‌باشند.

۵۶. اسب و زن و شمشیر وفادار که دید.

۵۷. حيله، کار زن است و روباه!

۵۸. زن و ازدها هر دو در خاک به

۵۹. زن چو مار است زخم خود بزند بر سرش نیک زن که بد بزند

البته، در مواردی هم خود زنان، با همین دید به یکدیگر نگاه می‌کنند که مصداق آن را در ضرب‌المثل زیر می‌توان دید.

۶۰. مادرشوهر ماره، بچه‌ش مارمولک، خواهرشوهر خار، بچه‌ش خارخاسک!

۵-۴. انسان‌نگاری در ضرب‌المثل‌ها

در ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه می‌توان نمونه‌هایی از انسان‌انگاری را مشاهده نمود. تفاوت انسان‌انگاری با شخصیت‌بخشی در این است که در شخصیت‌بخشی خصیصه‌ای را که از انسان به غیر انسان تخصیص می‌یابد، مفهومی انتزاعی دارد، مثلاً خنده گل، رقص باد؛ اما در مورد انسان‌انگاری، ویژگی خاصی در غیر انسان دیده می‌شود که شباهت به خصیصه انسانی دارد، مثلاً صداهایی را که کبک تولید می‌کند، در ضرب‌المثل شماره (۶۷) به قهقهه انسان و ژست خاصی را که لک‌لک در هنگام استراحت به خود می‌گیرد، در ضرب‌المثل شماره (۶۹) به فیس کردن و یا فیزیولوژی خاص صورت میمون (بوزینه) در ضرب‌المثل شماره (۶۸) به خنده و تغییر رنگ در گردن بوقلمون، در ضرب‌المثل شماره (۷۰) به دورویی تعبیر شده‌اند، یا پس‌مانده غذای حیوانات و یا خود حیوانات که غذای حیوانات دیگر می‌شوند، در ضرب‌المثل‌های شماره (۶۵) و (۶۶) به ارث تعبیر شده‌اند.

۶۱. ارث شغال، به گرگ می‌رسد.

۶۲. ارمغان مور، پای ملخ است.

۶۳. اگر کبک نکند، قهقهه بی‌جا، کی می‌داند کجا کرده‌جا؟

۶۴. برج را مردم می‌سازند، فیسش را لک‌لک می‌کند.

۶۵. خنده مردم از شادی باشد، خنده بوزینه از غم

۶۶. مثل بوقلمون، صد رنگ عوض می‌کند.

۴-۶. بررسی آماری پژوهش

در این بخش به بررسی آماری پژوهش حاضر می‌پردازیم. در بررسی ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه، علاوه بر دو مفهوم مورد مطالعه، یعنی انسان‌محوری و انسان‌انگاری، مصداق‌های دیگری از مفاهیم بوم‌شناختی از جمله گونه‌گرایی، بوم‌محوری و استعاره زیست‌محیطی مشاهده گردید که در تحلیل‌های آماری، بسامد هر یک از آنها نیز مورد بررسی قرار گرفت. در جدول ۱ که در زیر آمده است، تحلیل‌ها نشان می‌دهد که از مجموع ۳۷۳ مورد ضرب‌المثل مورد مطالعه، تعداد ۲۴۷ مورد (۶۶٫۲ درصد)، مصداق مفهوم انسان‌محوری، تعداد ۴۲ مورد (۱۱٫۳ درصد)، مصداق مفهوم انسان‌انگاری، ۳۱ مورد (۸٫۳ درصد)، مصداق مفهوم گونه‌گرایی، ۴۴ مورد (۱۱٫۸ درصد)، مصداق مفهوم بوم‌محوری و ۹ مورد (۲٫۴ درصد)، مصداق استعاره‌های زیست‌محیطی بودند. لذا، طبق نتایج بررسی، در مطالعه ضرب‌المثل‌های زبان فارسی، مفهوم انسان‌محوری، بخش عمده‌ای را به خود اختصاص داده است. مفاهیم انسان‌انگاری و بوم‌محوری، در رقابتی نزدیک بسامد کمتری از مفهوم انسان‌محوری را به خود اختصاص داده‌اند. گونه‌گرایی مفهومی نزدیک به مفهوم انسان‌محوری از نظر تعریف، ۸٫۳ درصد از کل داده‌ها را به خود اختصاص داده است و استعاره‌های زیست‌محیطی کمترین بسامد را در ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه به خود اختصاص داده است.

جدول ۱. فراوانی مفاهیم زبان‌شناسی بوم‌گرا در ضرب‌المثل‌های فارسی

مفاهیم	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
انسان‌محوری	۲۴۷	۶۶٫۲	۶۶٫۲

پژوهش‌های زبانی سال ۱۱، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۹/۲۱

انسان‌انگاری	۴۲	۱۱,۳	۷۷,۵
گونه‌گرایی	۳۱	۸,۳	۸۵,۸
بوم‌محوری	۴۴	۱۱,۸	۹۷,۶
استعاره زیست‌محیطی	۹	۲,۴	۱۰۰,۰
مجموع	۳۷۳		

جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که از مجموع ۳۷۳ مورد ضرب‌المثل مورد مطالعه، ۲۸۹ مورد دارای بار معنایی منفی، ۷۷ مورد دارای بار معنایی مثبت و ۷ مورد، فاقد بار معنایی مثبت یا منفی بودند.

جدول ۲. فراوانی بار معنایی در ضرب‌المثل‌های زبان فارسی

بار معنایی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
منفی	۲۸۹	۷۷,۵	۷۷,۵
مثبت	۷۷	۲۰,۶	۹۸,۱
خنثی	۷	۱,۹	۱۰۰,۰
جمع	۳۷۳		

به منظور تحلیل ارتباط بین دو متغیر بار معنایی (مثبت، منفی و خنثی) و مفاهیم (انسان‌محوری، انسان‌انگاری، گونه‌گرایی، بوم‌محوری و استعاره زیست‌محیطی) از آزمون مجذور کای استفاده شد.

جدول ۳. رابطه مفاهیم زبان‌شناسی بوم‌گرا و بار معنایی

مفاهیم	بار معنایی			جمع	کای دو	معناداری
	منفی	مثبت	خنثی			
انسان‌محوری	۲۳۶	۱۰	۱	۲۴۷		
انسان‌انگاری	۲۶	۱۳	۳	۴۲		
گونه‌گرایی	۲۳	۷	۱	۳۱	۲۲۴,۸۹	۰,۰
بوم‌محوری	۰	۴۳	۱	۴۴		
استعاره زیست‌محیطی	۴	۴	۱	۹		
مجموع	۲۸۹	۷۷	۷	۳۷۳		

در جدول شماره ۳ فراوانی هر یک از مفاهیم زبان‌شناسی بوم‌گرا، با بار معنایی نشان داده شده است. بر مبنای نتایج آزمون مجذور کای، فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود ارتباط بین بار معنایی و مفاهیم (انسان‌محوری، انسان‌انگاری، گونه‌گرایی، بوم‌محوری و استعاره) رد می‌شود و وجود ارتباط معنادار بین بار معنایی و مفاهیم مورد مطالعه پذیرفته است. ($p=0.00$)

۵. نتیجه

ضرب‌المثل‌ها، به دلیل بسامد بالایی که در زبان روزمره دارند، از پتانسیل بالایی، در

گفتمان‌سازی در جامعه برخوردارند. در این پژوهش، روشن شد که در ضرب‌المثل‌های مورد مطالعه، نگاه انسان‌محور، حاکم است. حتی در مورد مفهوم انسان‌انگاری، هم که برخی آن را گزینه‌ای، برای گریز از نگاه انسان‌محور به طبیعت معرفی می‌کنند، نگاهی منفی به طبیعت و جهان در ضرب‌المثل‌ها مشاهده شد. با توجه به ارتباط نزدیک زبان و تفکر و بسامد بالای کاربرد زبان در مکالمات روزمره، استفاده زبان انسان‌محور، سبب می‌شود که این نوع زبان، طبیعی جلوه کند و در نتیجه روندی نادرست، در برخورد با طبیعت، پیش گرفته شود. زبان انسان‌محور جهان را به دو قطب «ما» و «دیگری» تقسیم می‌کند. نگاه دوگانه، در دنیای امروز شاید مسئله‌ای باشد که دنیا را به چالش کشیده است. همانگونه که در بررسی ضرب‌المثل‌ها، مشاهده شد، بخش کوچکی از این ضرب‌المثل‌ها، نگاه بوم‌محور را نشان می‌داد که انسان را مانند سایر گونه‌ها، جزئی از طبیعت می‌داند. رواج این دیدگاه، می‌تواند در تعامل انسان با طبیعت تأثیر مثبتی به جا بگذارد. همچنین در ضرب‌المثل‌ها مشاهده گردید که امکان استفاده از ضمائر یکسان و همچنین با هم‌آیی افعال احساسی و ادراکی به طور یکسان برای انسان و غیرانسان وجود دارد. با توجه به اینکه ضرب‌المثل‌ها نماد فرهنگی یک ملت محسوب می‌شوند، لازم است این بخش از ضرب‌المثل‌ها رواج بیشتری در جامعه داشته باشند تا نگاه تبعیض‌آمیز بین انسان و غیر انسان کمتر شود. با توجه به اینکه تنوع زیستی، زبانی و فرهنگی یکی از بخش‌های مهم مطالعات زبان‌شناسی بوم‌گرا را تشکیل می‌دهد و با توجه به تنوع زبانی و فرهنگی و جغرافیایی موجود در کشور، می‌توان ضرب‌المثل‌ها را با توجه به موقعیت جغرافیایی هر منطقه، مورد مطالعه قرار داد و در نهایت می‌توان گفت با توجه به اینکه، بنیان نظری زبان‌شناسی بوم‌گرا، بر رابطه بین زبان و محیط‌زیست استوار است و نگاه انسان‌محور به طبیعت، سبب آسیب‌رسانی به محیط‌زیست می‌شود، بنابراین لازم است که گویشوران زبان، در استفاده از زبان، ابعاد آسیب‌رسان آن را شناسایی نموده و در به کارگیری آن دقت نمایند.

منابع

- استیسی، آرن (۲۰۱۵). *زبان‌شناسی زیست‌محیطی*، فردوس آفاگل‌زاده و گروه مترجمان، تهران، نشر نویسه فارسی.
- بزی حسین زاده، فاطمه (۱۳۸۸). *تحلیل گفتمان زیست‌محیطی در زبان فارسی*، اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان.
- بوئل، لارنس (۲۰۰۵). *اصطلاحات نقد بوم‌گرا*، عبدالله نوروزی و حسین فتحعلی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- پارساپور، زهرا (۱۳۹۲ الف). *درباره نقد بوم‌گرا*، نسخه گردآوری، مقدمه و ویرایش، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- پارساپور، زهرا (۱۳۹۲ ب). *نقد بوم‌گرا*، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- حجارلیب، لیندا (۱۳۹۶). *حقوق بشر و محیط‌زیست (دورنمای فلسفی، نظری و حقوقی)*، رضا امینی، تهران، انتشارات سمت.
- راکعی، فاطمه و فاطمه نعیمی حشکویایی (۱۳۹۵). *استعاره و نقد بوم‌گرا- مطالعه موردی دو داستان*

- «گیله مرد» و «از خم چمبر»، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هفتم، شماره ۱، ۸۹-۱۰۳.
- شاه ناصری، شادی (۱۳۸۸). نقش زبان علم در تشدید بحران‌های محیطی از منظر زبان‌شناسی زیست محیطی. *مجله زبان و زبان‌شناسی*، سال پنجم، شماره ۱۰، ۱-۲۷.
- شکورزاده، ابراهیم (۱۳۷۲). ده هزار مثل فارسی و بیست‌وپنج هزار معادل آنها، مشهد، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.
- غیاثیان مریم‌آباد و اکبر شیرینی (۱۳۹۵). انسان‌مداری و بازنمود آن در تعریف حیوانات در فرهنگ فارسی معین، نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی، سال هشتم، شماره ۱، ۵۳-۷۰.
- قطره، فریبا و حمیده پشتوان و مهناز طالبی دستنابی (۱۳۹۴). رویکرد زیست محیطی در پژوهش‌های زبان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دوره ششم، شماره ۱، ۲۳۱-۲۴۳.
- Berman, T., 1994. The Rape Of Mother Nature: Women in the Language of Environmental Discourse, *the trumpeter, Journal of Ecosophy*, Vol 11, No. 4. pp. 258-269.
- Bezi Hosseinzadeh, F., 2009. *Ecolinguistic Discourse Analysis in Persian*. MA thesis, Isfahan: Isfahan University. [In Persian]
- Boel, L., 2005. *Expressions of Ecocriticism*, Nourozi, A., Fathali, H., Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Chawla, S., 1991. linguistic and philosophical roots of our environmental crisis, *Environmental Ethics*, Vol 13, Issue 3, pp. 115-123.
- Chen, S., 2016. Language and ecology a content analysis of ecolinguistics as an emerging research field *Ampersand*, Vol 3, pp 108-116.
- Fill, A., 1998. Ecolinguistics: state of the art, *Language Sciences*, Vol 23, No 1, pp. 3-16.
- Ghatreh, F & Poshtvan, H & Talebi- Dastenaie- M., 2015. Ecological Approach in Linguistic Research, *Journal of Zabanshenakht. Institute for Humanities and Cultural Studies*, Vol 11, No 6, pp 231-243. [In Persian]
- Ghiasian, M.A & Shirini, A., 2016. An Ecolinguistic Approach to Anthropocentrism in Defining Animals in Moin Persian Dictionary. *Journal of Researches in Linguistics*. Vol 1, No 8, pp 53-10. [In Persian]
- Goatly, A., 1996. Green grammar and grammatical metaphor, *Journal of Pragmatics*, Vol 25, Issue 4, pp 537-560.
- Hajjar leib, L., 2017. *Human Rights and the Environment (Philosophical, theoretical and Legal Perspectives)*, Reza Amini, Tehran: SAMT. [In Persian]
- Halliday, M., 1990. New ways of meaning: The challenge to applied linguistics, *Journal of applied linguistics*, Vol 6, pp 7-36.
- Haugen, E., 1972. *The ecology of language*, Stanford: Stanford University press.
- Heuberger, R., 2017. *Overcoming Anthropocentrism With Anthropomorphic and Physiocentric Uses of Language*. In A. Fill & ,H. Penz ,*The Routledge Handbook of Ecolinguistics*. London: Routledge.

- Jung, M., 1996. *ecological criticism of language*, in A. Fill & P. Mühlhäusler, *The ecolinguistics reader: language, ecology and environment*. London and New York: Continuum. retrieved .2001
- Le Vasseur, T., 2015. Defining ecolinguistics: Challenging emic issues in an evolving environmental discipline, *J Environ stud sci*, Vol 5, pp21-28.
- Lindo A & Simonsen s., 2000. The dialectics and varieties of agency - the ecology of subject, person and agent, *The symposium 30 years of language and ecology*, Graz: university of odense.
- Norenzayan, Ara & Hansen, Ian G & Cady, Jasmine., 2008. An Angry Volcano: Reminders Of Death And Anthropomorphizing Nature, *Social Cognition*, Vol 26, No 2, pp 190-197.
- Parsapour, Z., 2013a. *About Ecocriticism*. Compilation, Introduction and Editing, Nourozi, A & Fathali, H., Tehran, Institute for Humanities and Cultural Studie. [In Persian]
- Parsapour, Z., 2013b. *Ecocriticism*. Tehran, Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Rakei, F & Naeimi, H, F., 2016. Metaphor and Ecocriticism- case study "Gileh Mard" & "Az Khame Chamber". Tehran, *Institute for Humanities and Cultural Studies*. Vol 1, No 7, pp 89-63. [In Persian]
- Sealey, A & Okley, L., 2013. anthropomorphic grammar: some linguistic patterns in the wildlife documentary series life, *De Gruyter mouton*, Vol 33, No 3, pp 399-420.
- Serpell, J. A., 2002. Anthropomorphism and Anthropomorphic Selection— Beyond the“ Cute Response, ”*Society and Animales*, Vol 10, No 4, pp.437-454
- Shahnaseri, Sh., 2009. The Role of the Language and Science in Intensifying Environmental Crisis: An Ecolinguistics Perspective, *Journal of Language and linguistics*. Vol 10, No 5, pp 1-27. [In Persian]
- Shakourzadeh, A., 1993. *Ten Thousand Persian Proverbs and Twenty- Five Equivalent*, Mashhad, Astan-e Qods-e Razavi. [In Persian]
- Stibbe, A., 2015. *Ecolinguistics*, Ferdos Aghagolzadeh & Translation group, Tehran, Neveeseh- parsi. [In Persian]
- Stibbe, A., 2017. A story of ecolinguistics, The second international symposium of ecolinguistics .Beijing, China.